

ეკოლოგიური ტურიზმი, როგორც ტერიტორიების მდგრადი განვითარების ინსტრუმენტი

მაია ხეჩიკაშვილი

ა(ა)იპ – საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
გეოგრაფიის აკადემიური დოქტორი
maiakhechikashvili@hotmail.com

მანანა ალადაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის მონვეული ლექტორი,
ბიზნესის ადმინისტრირების აკადემიური დოქტორი
Manana.aladashvili@gmail.com

ინეზა ვანაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის მონვეული ლექტორი,
ტურიზმის აკადემიური დოქტორი
Ina.vatsadze@tsu.ge

აბსტრაქტი

მდგრადი განვითარების პროცესში, ტურიზმის განვითარება მოიცავს ეკოლოგიურ, ეკონომიკურ და სოციალურ ასპექტებს; გრძელვადიანი მდგრადობის მისაღწევად კი საჭიროა სამივე მიმართულების ბალანსირება.

ტურიზმისა და გეოგრაფიული გარემოს მდგრადი განვითარებისთვის ყურადღება უნდა გა-
მახვილდეს ეკოლოგიურ და შემეცნებით (საგანმანათლებლო, სამეცნიერო, სათავგადასავლო, სა-
ფეხმავლო და სხვ.) ტურიზმზე, რაც ბუნებრივი თუ ისტორიულ-კულტურული ფასეულობების შე-
ნარჩუნების წინაპირობა გახდება. ცნობილია, რომ სტიქიურად განვითარებული ტურიზმი ბუნე-
ბრივი გარემოს დეგრადაციის ერთ-ერთი გამომწვევი მიზეზია.

ეკოტურიზმი სრულად შეესაბამება მდგრადი განვითარების კონცეფციას. სტატიაში ეკოტურიზ-
მის მნიშვნელობა განხილულია, როგორც ტერიტორიების მდგრადი განვითარების ინსტრუმენტი. აგ-
რეთვე, წარმოდგენილია ეკოტურისტების მიერ ტერიტორიების გამოყენების გამტარუნარიანობა.
ტერიტორიის რეკრეაციული შესაძლებლობების გამოთვლით, შესაძლებელი ხდება ვიზიტორთა იმ
რაოდენობის დადგენა, რომელიც უსაფრთხოა დაცული ტერიტორიებისათვის. ტურისტული ობიექ-
ტების რეკრეაციული შესაძლებლობების გაანგარიშება, რესურსების გამოყენების მართვის და სის-
ტემის ინფრასტრუქტურული განვითარების საჭიროებების განსაზღვრის საშუალებას იძლევა. რეკ-
რეაციული შესაძლებლობების ინდიკატორები, აგრეთვე, ასახავს ობიექტის რაოდენობრივად გამოხა-
ტულ უნარს, უზრუნველყოფს ადამიანის ფსიქო-ფიზიოლოგიური კომფორტი.

საკვანძო სიტყვები: მდგრადი განვითარება, მდგრადი ტურიზმი, ეკოტურიზმი, გამტარუნარიან-
ობა, რეკრეაციული შესაძლებლობები, ზღვრული დატვირთვა

ECOLOGICAL TOURISM AS A TOOL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TERRITORIES ANNOTATION

PhD Maya Khechikashvili

Associate Professor,

Georgian University of the Patriarchate of Georgia

maiakhechikashvili@hotmail.com

PhD Manana Aladashvili

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Guest lecturer of the Faculty of Economics and Business,

Manana.aladashvili@gmail.com

PhD Ineza Vatsadze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Guest lecturer of the Faculty of Economics and Business,

Ina.vatsadze@tsu.ge

abstract

Sustainable development is a process that includes ecological, economic and social aspects of tourism development, and all three aspects are needed to achieve long-term sustainability. Balancing of forces.

For the sustainable development of tourism and the geographical environment, the main focus should be on ecological and cognitive (educational, scientific, recreational, hiking, etc.) tourism, which is natural or historical. It will become a prerequisite for the preservation of the values. It is known that tourism developed in a natural way is one of the causes of the degradation of the natural environment.

Ecotourism is the most fully consistent with the concept of sustainable development. The importance of ecotourism in the state is considered as a tool for the sustainable development of territories. Also, the capacity of ecotourists to visit the territories is presented. By calculating the recreational possibilities of the territory, it becomes possible to calculate the number of visitors that is safe for the protected territories. The development of recreational facilities of tourist facilities allows to manage the use of resources and to determine the needs of the infrastructural development of the system. Indicators of recreational opportunities also reflect the quantitatively expressed ability of the object to provide psycho-physiological comfort of a person.

keywords: Sustainable development, sustainable tourism, ecotourism, sustainability, recreational opportunities, marginal load

შესავალი

მდგრადი განვითარება არის ცვლილებების პროცესი, რომელშიც რესურსების ექსპლოატაცია, ინვესტიციების მიმართულება, სამეცნიერო და ტექნოლოგიური განვითარების ორიენტაცია და ინსტიტუციური ცვლილებები ერთმანეთს უერთდება და აძლიერებს ადამიანთა მოთხოვნილებებისა და მისწრაფებების დასაკმაყოფილებლად არსებულ და მომავალ შესაძლებლობებს.

მდგრადი განვითარების ზოგადი კონცეფციის ერთ-ერთი მთავარი მიზანია საზოგადოებაში დაამკვიდროს აზრი, რომ ბუნების დაცვა არის დაბალანსებული სოციალურ-ეკონომიკუ-

რი განვითარების პროცესის ერთ-ერთი შემადგენელი ელემენტი.

ეკოლოგიური ტურიზმი გვევლინება, როგორც ტერიტორიების მდგრადი განვითარების ინსტრუმენტი. ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარება დაცულ ბუნებრივ ტერიტორიებზე, ეს ის მნიშვნელოვანი საკითხია, რომელიც უზრუნველყოფს როგორც ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის, აგრეთვე ბუნებრივი გარემოს დაცვის და შენარჩუნების საკითხს. ეკოსისტემის შენარჩუნება და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი გამოყენება მნიშვნელოვანია როგორც მიმდინარე, ასევე მომავალი თაობების მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად.

აქედან გამომდინარე, სულ უფრო დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობას. მაგრამ, ეკოტურისტების მიერ გარემოს ათვისებულობის ხარისხიც საკმაოდ მაღალია, ამიტომ აუცილებელია ბუნებრივ გარემოში ქცევის ეთიკური ნორმების დანერგვა. საჭიროა გათვალისწინებული იქნეს ეკოტურისტების მიერ ტერიტორიების გამოყენების ზღვრული დატვირთულობა და ტერიტორიის რეკრეაციული შესაძლებლობების გამოთვლა. ეს საშუალებას მოგვცემს გამოითვალოს ვიზიტორთა რაოდენობა, რომელიც უსაფრთხოა დაცული ტერიტორიებისათვის. ტურისტული ობიექტების რეკრეაციული შესაძლებლობების გაანგარიშებით შეიძლება რესურსების გამოყენების მართვა და სისტემის ინფრასტრუქტურული განვითარების საჭიროებების განსაზღვრა.

კვლევის მეთოდები

სტატიაზე მუშაობისას გავაანალიზეთ სამეცნიერო და სტატისტიკური ლიტერატურა, შესაბამისი სამეურნეო თუ ადმინისტრაციული უწყების ხელთ არსებული მონაცემები. ეკოტურისტების შედეგად ტერიტორიების გამოყენების ზღვრული დატვირთულობის და ტერიტორიის რეკრეაციული შესაძლებლობების გამოთვლის მიზნით, მონიტორინგის საშუალებით გამოვკითხეთ ვაშლოვანის და ალგეთის ეროვნული პარკების ვიზიტორთა ცენტრების თანამშრომლები. ჩავატარეთ მიღებული შედეგების რაოდენობრივი ანალიზი.

ძირითადი შედეგები

1. მდგრადი განვითარება და ტურიზმი

მდგრადი განვითარების კონცეფციამ ჩამოყალიბება დაიწყო 1987 წლიდან – ე.წ. „ბრუტლანდის ანგარიშის“ საფუძველზე (sustainable_development_goals#.WXeBhoSGOUk), რაც 1972 წელს გაეროს ეგიდით ჩატარებულ, გარემოს დაცვის პრობლემებისადმი მიძღვნილ კონფერენციის შედეგებზეა დაფუძნებული.

1987 წელს, გაეროს საერთაშორისო კომისიის მოხსენებაში, წარმოჩინდა მდგრადი განვითარების არსი, რაშიც იგულისხმებოდა „წინ-

სვლის მოდელი, რომლის მეშვეობით მიიღწევა თანამედროვე საზოგადოების მოთხოვნათა იმგვარი დაკმაყოფილება, რაც ხელს არ შეუშლის მომავალი თაობის ანალოგიურ ინტერესებს“ (sustainable_development_goals#.WXeBhoSGOUk).

მდგრადი განვითარება არის ცვლილებების პროცესი, რომელშიც რესურსების ექსპლოატაცია, ინვესტიციების მიმართულება, სამეცნიერო და ტექნოლოგიური განვითარების ორიენტაცია და ინსტიტუციური ცვლილებები ერთმანეთს უერთდება და აძლიერებს ადამიანთა მოთხოვნილებებისა და მისწრაფებების დასაკმაყოფილებლად არსებულ და მომავალ შესაძლებლობებს. მდგრადი განვითარების კონცეფცია გულისხმობს სამი მიდგომის გამოყენებას: ეკონომიკური, სოციალური და გარემოსდაცვითი (UN Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 1992). მდგრადი განვითარების კონცეფციის ეკონომიკური მიდგომა ეფუძნება ჰიქს-ლინდალის თეორიას მაქსიმალური შემოსავლის ნაკადის შესახებ (შეზღუდული რესურსების ოპტიმალური გამოყენება და ეკოლოგიურად სუფთა რესურსების გამოყენება). განვითარების მდგრადობის სოციალური კომპონენტი ადამიანზეა ორიენტირებული და მიზნად ისახავს სოციალური და კულტურული სისტემების სტაბილურობის შენარჩუნებას, მათ შორის, ადამიანთა შორის დესტრუქციული კონფლიქტების რაოდენობის შემცირებას. სასურველია კულტურული კაპიტალისა და მრავალფეროვნების გლობალური მასშტაბის შენარჩუნება, ასევე, არადომინანტურ კულტურებში არსებული მდგრადი განვითარების პრაქტიკის უფრო სრულად გამოყენება. რეკოლოგიური თვალსაზრისით, მდგრადმა განვითარებამ უნდა უზრუნველყოს ბიოლოგიური და ბუნებრივი სისტემების მთლიანობა.

მდგრადი განვითარების კონცეფციამ ფართო პოპულარობა მოიპოვა 1980 წელს მსოფლიო კონსერვაციის სტრატეგიაში, რომელიც შეიმუშავა ბუნებისა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის საერთაშორისო კავშირმა (IUCN) გაეროს დაცვის პროგრამის (UNEP) რჩევით, თანამშრომლობით და ფინანსური მხარდაჭერით, ველური ბუნების ფონდის (WWF) და სხვა საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანი-

ზაციების მონაწილეობით. ამ დოკუმენტის ერთ-ერთი მთავარი მიზანია საზოგადოებას მიაწოდოს აზრი, რომ ბუნების დაცვა არის დაბალანსებული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროცესის ერთ-ერთი შემადგენელი ელემენტი.

მდგრადი განვითარების ზოგადი კონცეფციის განვითარების პარალელურად, სტაბილურად ვითარდება გლობალური ტურიზმი.

ტურიზმის მდგრადი განვითარების აქტუალური საკითხების შესახებ პირველად აღინიშნა 2000 წელს გაეროს მიერ მიღებულ იმ დოკუმენტში, რომელიც ეძღვნება სიღარიბის დაძლევის სტრატეგიულ მიზნებსა და ამოცანებს. ტურიზმის არსის და მისი როლის შესახებ საუბარია აღნიშნული დოკუმენტის იმ მმართველებში, რომელიც ეძღვნება შიმშილისა და სიღატაკის დაძლევის, ქალთა უფლებების დაცვას და თანასწორუფლებიანობის ხელშეწყობას, ეკოლოგიური მდგრადობის უზრუნველყოფას და მდგრად განვითარებაში მსოფლიო თანამშრომლობას (Hirsch Hadorn, G.etc.: 2008). მოგვიანებით (2004 წელს), გაეროს მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციამ (UNWTO) და ამავე ორგანიზაციის განვითარების პროგრამამ (UNDP) გამოსცეს ტურიზმის პოლიტიკის განმსაზღვრელი სახელმძღვანელო (Georgian Tourism in Figures. Structure and Industry Data. GNTA. 2016).

ტურიზმის მზარდი ინდუსტრია გამოირჩევა თავის კომპლექსურობით, პოპულარობით და გარემოსთან მრავალმხრივი კავშირით. ამის გამოა, რომ ტურიზმის მდგრადი განვითარების კონცეფცია ითვალისწინებს (ელიზბარაშვილი ნ., მელაძე გ., მეესენი ჰ.,... 2018):

- ტურიზმის განვითარების ინტერესების თანხვედრას მომავალი თაობების მოთხოვნებთან;
- ტურიზმის, ადგილობრივი ბიზნესის, მოსახლეობის, ადმინისტრაციის და სხვა დაინტერესებული მხარეების ინტერესებს;
- ტურიზმის განვითარების კავშირს გარემოს მდგრად განვითარებასთან (მისი შემადგენელი ნაწილების – ბუნებრივი, ანთროპოგენული და ბუნებრივ-ანთროპოგენული

– განვითარების ინტერესების გათვალისწინებით);

- ტურიზმის და გარემოს მდგრადი განვითარების ურთიერთდაკავშირებულ სისტემას – დარგის გავლენას გეოგრაფიულ სისტემებზე და გარემოს გავლენას ტურიზმის განვითარებაზე.

მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციის განმარტებით (UNWTO and UNEP (2005)), მდგრადი ტურიზმი გულისხმობს – „ყველა რესურსის მართვას ისე, რომ ეკონომიკური, სოციალური და ესთეტიკური საჭიროებები დაკმაყოფილდეს კულტურული მთლიანობის, მნიშვნელოვანი ეკოლოგიური პროცესების, ბიომრავალფეროვნებისა და სიცოცხლის მხარდაჭერის სისტემების შენარჩუნებით“. რგარდა ამისა, ხაზგასმულია, რომ ტურიზმის მდგრადი განვითარების მენეჯმენტის ნორმები და პრაქტიკა შეიძლება გამოყენებულ იქნას ყველა სახის ტურიზმისა და ყველა ტიპის მიმართულებაზე, მათ შორის, მასობრივი ტურიზმისა და სხვადასხვა ნიშური ტურისტული სეგმენტებისთვის.

მდგრადი ტურიზმის მეცნიერული მიდგომა შეისწავლა ამერიკელმა მეცნიერმა ჯაფარ ჯაფარმა (Jafari, J. (1990; 2021), რომელმაც მოგვცა „პლატფორმის“ მოდელი, სადაც შემოგვთავაზა ტურიზმის კვლევის ევოლუციის კონცეპტუალური მოდელი.

პლატფორმის მოდელი სასარგებლო ჩარჩოს ქმნის იმის გასაგებად, თუ როგორ გარდაიქმნა მიდგომა მასობრივი ტურიზმის პრომოუშენიდან იმის რეალიზებამდე, რომ ტურიზმს სარგებელთან ერთად ზიანის მიყენებაც შეუძლია საზოგადოებისათვის. შესაბამისად, გვიჩვენებს თუ როგორ შეექმნა საფუძველი მდგრადი ტურიზმის განვითარების იდეას. იგი მთლიანობაში განიხილავს ტურიზმს და, ამასთან, მოიაზრებს, რომ თითოეული პლატფორმა მის წინამორბედზე წარმოიქმნება. ჯაფარის მიხედვით ეს პლატფორმებია (Jafari, 1990, 2001):

- პროპაგანდული (II მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდი) – ტურიზმი იცავდა გარემოს დაცვის პრინციპებს და კულტურულ ტრადიციებს; უზრუნველყოფდა და-

საქმებას; ახდენდა ეკონომიკის სტიმულირებას; ხელს უწყობდა კულტურათმორის კომუნიკაციებს და მსოფლიო მშვიდობის დამყარებასაც კი;

- გაფართოებული (1970-იანი წლები) – ტურიზმის მიერ უზრუნველყოფილი სამსახურები სეზონური და დაბალანაზღაურებადია. განვითარებას შეუძლია განაპირობოს საზოგადოებიდან ფულადი სახსრების გადინება; იწვევს კულტურის კომერციალიზებას და გარემოზე უარყოფით გავლენას ახდენს;
- ადაპტირებული (1980-იანი წლები) – ორივე ზემოთ ხსენებული მიდგომა ღირებულია და ტურიზმის განვითარება შესაძლებელია სასარგებლო იყოს, თუ იგი მასპინძელ საზოგადოებაზე იქნება ორიენტირებული. შეამცირებს უარყოფით გავლენას და გააუმჯობესებს მასპინძლებსა და სტუმრებს შორის კომუნიკაციას;
- ცოდნაზე დაფუძნებული (1990-იანი წლები) – ტურიზმის განვითარება, ეს არის სისტემა, რომელსაც გააჩნია მრავალმხრივი გავლენა და სარგებელი, რაც ქმნის მისი სისტემურად, სხვადასხვა მიმართულებით განხორციელების საფუძველს.

ჯ. ჯაფარის პლატფორმის კვლევები, საბოლოო ჯამში, დაფუძნებულია იმაზე, რომ საჭიროა მდგრადი ტურიზმის მოდელის შექმნა, რასაც მრავალი მეცნიერი დაეთანხმა. მეცნიერი შაფერი კი აღნიშნავს, რომ მდგრადი ტურიზმის განვითარება დაინტერესებულ მხარეთა ჯგუფებს შორის გარკვეულ დონემდე ჰარმონიის დამყარების და გრძელვადიან პერსპექტივაში ცხოვრების ხარისხის სასურველი დონის მიღწევის საფუძველია.

2. რეკრეაციული დატვირთულობის შესაძლებლობების მნიშვნელობა ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარებაში

ეკოლოგიური ტურიზმი გვევლინება, როგორც ტერიტორიების მდგრადი განვითარების ინსტრუმენტი. ამ კონცეფციის განმარტება შემოგვთავაზა სხვადასხვა ავტორმა და ორგა-

ნიზაციამ, მათ შორისაა: მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაცია (UNWTO, 1994), ბუნების დაცვის საერთაშორისო კავშირი (IUNC, 1996), ეკოტურიზმის საერთაშორისო საზოგადოება (TIES, 1991) (The International Ecotourism Society, 2019).

ეკოლოგიური ტურიზმის კონცეფცია ეფუძნება შემდეგ პრინციპებს:

- მონახულებული ტერიტორიების ბუნების, ადგილობრივი წეს-ჩვეულებებისა და კულტურის გაცნობა;
- მონახულებული ტერიტორიების ბუნებრივ ლანდშაფტებსა და სოციალურ-კულტურულ თემებზე უარყოფითი ზემოქმედების მინიმუმამდე შემცირება;
- ბუნებისა და ადგილობრივი სოციალურ-კულტურული გარემოს დაცვის ხელშეწყობა;
- ეკოტურიზმში მონაწილეთა (ადგილობრივი მოსახლეობა და ტურისტები) გარემოსდაცვითი განათლება;
- ეკონომიკური ეფექტურობა და წვლილი მონახულებული რეგიონების მდგრად განვითარებაში.

ტურიზმის ეკოლოგიური და გეოგრაფიული გარემოს მდგრადი განვითარებისთვის ძირითადი ყურადღება უნდა გამახვილდეს ეკოლოგიურ და შემეცნებით (საგანმანათლებლო, სამეცნიერო, სათავგადასავლო, საფეხმავლო და სხვ.) ტურიზმზე, რაც ბუნებრივი თუ ისტორიულ-კულტურული ფასეულობების შენარჩუნების წინაპირობა გახდება. ცნობილია, რომ სტიქიურად განვითარებული ტურიზმი ბუნებრივი გარემოს დეგრადაციის ერთ-ერთი გამომწვევი მიზეზია, რაც, ხშირად, ადგილობრივი მოსახლეობის რეკრეანტებთან დაპირისპირების მიზეზიც გამხდარა (ელიზბარაშვილი ნ., მელაძე გ., მეესენი ჰ.,... 2018).

ეკოტურიზმი, ყველაზე სრულად შეესაბამება მდგრადი განვითარების კონცეფციას.

ეკოტურიზმსა და მდგრად განვითარებას შორის არსებობს შემდეგი კავშირი:

- გაცნობიერებულობა (Awareness): ტურიზმი საშუალებას აძლევს ვიზიტორებსა და ადგილობრივ მოსახლეობას გაეცნონ გარემოსდაცვით საკითხებს და კულტურათმორის სხვაობებს, შედეგად – შეცვა-

ლოს მათი დამოკიდებულება მდგრადობის საკითხებზე არა მხოლოდ მოგზაურობის დროს, არამედ მათ ყოველდღიურ ცხოვრებაში;

- დამოკიდებულება (Dependency): ტურიზმი დაფუძნებულია იმ ვიზიტორთა მოთხოვნებზე, რომლებიც ორიენტირებული არიან ხელუხლებელი და სუფთა გარემოს ძებნაზე, რომლებიც არსებობს თვითმყოფადი ისტორიისა და კულტურულ ტრადიციებზე;
- ურთიერთქმედება (Interaction): ტურიზმი, როგორც მომსახურების სფერო, დაფუძნებულია ახალი დანიშნულების ადგილების გაცნობაზე, რაც ნიშნავს ვიზიტორებს, ადგილობრივ საზოგადოებასა და გარემოს შორის ურთიერთქმედებით პირდაპირი და ირიბი თანხების გენერირებას.

ეკოლოგიურ ტურიზმს, განსაკუთრებით დაცულ ტერიტორიებზე, შეუძლია განავითაროს თავისი ყველა სახეობა. ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარება დაცულ ტერიტორიებზე, ეს ის მნიშვნელოვანი საკითხია, რომელიც უზრუნველყოფს როგორც ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის, ასევე ბუნებრივი გარემოს დაცვის და შენარჩუნების საკითხს (Колесникова Н.В., 2018).

მდგრადი ტურიზმის მთავარი პრინციპია ტურისტული დანიშნულების ადგილებში ტურიზმის განვითარების ან ტურისტული ნაკადების მოცულობის შეზღუდვა, რისთვისაც საჭიროა გამტარუნარიანობის დადგენა და შემზღუდველი ფაქტორების გამოყენება.

გამტარუნარიანობა ვიზიტორთა მიერ ტერიტორიების გამოყენების ის დონეა, რომელიც რესურსებზე უმნიშვნელო ზემოქმედებით უზრუნველყოფს მათი დაკმაყოფილების მაღალ დონეს.

ტურისტული გამტარუნარიანობა – ის დონეა, რომლის გადაჭარბება იწვევს მოგზაურობის დროს ნეგატიურ შთაბეჭდილებას.

გამტარუნარიანობა საზღვრავს ზღვრულ სიმჭიდროვეს, ანუ „ზღვრულ დატვირთვას“. „ზღვრული დატვირთვა“ სიმჭიდროვის ის დონეა,

რომლის გადაჭარბება იწვევს ლანდშაფტის კომპონენტთა შეუქცევად რღვევებს.

$$\text{გამტარუნარიანობა} = \frac{\text{ტურისტების მიერ გამოყენებული ტერიტორია}}{\text{საშუალო ინდივიდუალური სტანდარტი}}$$

$$\text{როტაციის კოეფიციენტი} = \frac{\text{ტურისტების მიერ გამოყენებული ტერიტორია, რომლის განმავლობაშიც დია ტერიტორია}}{\text{ვიზიტის საშუალო ხანგრძლივობა}}.$$

ტრადიციულად, რეკრეაციული დატვირთვის გამოთვლები ითვალისწინებს გარკვეული რაოდენობის ადამიანების ერთდროულ ყოფნას ბუნებრივ არეალში, თუ როგორ არღვევენ ნიადაგის საფარს, ავლებენ ბილიკებს და აწყობენ კარვების ბანაკებს.

იმის მიხედვით, თუ ვიცით ტერიტორიების რეკრეაციული შესაძლებლობები და ვიზიტორთა საშუალო ხანგრძლივობა, შეგვიძლია განვსაზღვროთ წლიური რეკრეაციული შესაძლებლობები, ფორმულით:

$$P_{\text{დლ}} = P_{\text{დლ}} \times T$$

სადაც: $P_{\text{დლ}}$ – ტერიტორიის რეკრეაციული შესაძლებლობებია ერთი სამუშაო დღის განმავლობაში; T – სააღრიცხვო პერიოდი (უდრის წელიწადში სამუშაო დღეების საშუალო რაოდენობას გამოსათვლელ პერიოდში 248 სამუშაო დღე).

თავის მხრივ, ტერიტორიის რეკრეაციული შესაძლებლობები ერთი სამუშაო დღის განმავლობაში განისაზღვრება ფორმულით:

$$P_{\text{დლ}} = \frac{ty}{tm} \times P_{\text{სტ}}$$

სადაც: ty – სააღრიცხვო პერიოდის დროა (8 სთ); tm – მარშრუტის საშუალო ხანგრძლივობა (4,5სთ); $P_{\text{სტ}}$ – სტანდარტული ღირებულება, რომელიც განისაზღვრება ფართობის მიხედვით.

შემოთავაზებული ფორმულების გამოყენებით განისაზღვრა ისეთი ინდიკატორები, როგორცაა ტერიტორიის (ექსკურსიის ზონების) რეკრეაციული შესაძლებლობები ერთი სამუშაო დღის განმავლობაში და ერთ წელიწადში.

3. ეკოტურისტების მიერ ტერიტორიების გამოყენების გამტარუნარიანობის განსაზღვრა ალგეთისა და ვაშლოვანის ეროვნული პარკების მაგალითზე

დაცული ტერიტორიების ძირითადი ფუნქცია ქვეყნის ბუნებრივი მემკვიდრეობის დაცვაა. მაგრამ, როგორც წესი, მათ სხვა მრავალი ფუნქცია აკისრიათ, მათ შორის ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობა.

ნებისმიერ გარემოს მაქსიმალური დატვირთვის ზღვარი გააჩნია, რომლის გადალახვამ შეიძლება გამოიწვიოს სერიოზული ზიანი და საშიშროება ეკოლოგიური, ეკონომიკური და სოციალური თვალსაზრისით. იმ შემთხვევაში, თუ სწორად წარიმართება ტურიზმის განვითარების და მართვის პროცესი, დაცული იქნება შესაბამისი ტერიტორიების ტურისტთა გამტარობის პოტენციალი, ანუ, ე.წ. „გამტარუნარიანობა“. გამტარუნარიანობას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს გარემოს დაცვისა და ტურიზმის მდგრადი განვითარების საქმეში. ეკოლოგიური გამტარუნარიანობა მოგზაურთა ის რაოდენობაა, რომლის დროსაც ტურისტების ქცევა, ან შესაბამისი ინფრასტრუქტურის ფუნქციონირება, ეკოლოგიურად გამოუსწორებელ შედეგებს არ იწვევს.

ეროვნული პარკის მდგრადობისა და ეკონომიკურად სტაბილური სარგებლის შესანარჩუნებლად, აუცილებელია პარკის გამტარუნარიანობის პოტენციალის განსაზღვრა, რაც საშუალებას იძლევა დადგინდეს ტურისტთა მაქსიმალური რაოდენობა, რომელიც შეიძლება მიიღოს ეროვნულმა პარკმა.

ტურისტებისათვის ყველაზე საინტერესო მოსანახულებელ ადგილებად შეიძლება ჩაითვალოს ალგეთის და ვაშლოვანის დაცული ტერიტორიები, სადაც ვიზიტორთა რაოდენობა ყოველწლიურად იზრდება.

ალგეთის ეროვნულ პარკს ბოტანიკოსები „ფლორისტულ კვანძს“ უწოდებენ. აქ თავმოყრილია სხვადასხვა ბოტანიკურ-გეოგრაფიული ოლქების ფლორის წარმომადგენლები: კოლხეთის, ჰირკანის, იბერიის, კავკასიურის, წინააზიურის, ირანისა და სხვ. ალგეთის ეროვნული პარკის უმეტესი ნაწილი ტყითაა დაფარული,

თუმცა გვხვდება სუბალპური მდელოებიც. ალგეთის განთქმული ნაძვნარები, რომლებსაც შიგადაშიგ სოჭიც გამოერევა ზღვის დონიდან 1100 და 1800 მ-მდე იზრდება. ეროვნული პარკის შერეული ტყეები, რცხილნარების და ფიჭვნარების, გადაშენების პირას მყოფი კავკასიის სოჭის, აღმოსავლეთის ნიფელის, ქართული და მაღალმთის მუხის, ჯაგრცხილას, ძეძვის და სხვა მცენარეთა სახეობებითაა წარმოდგენილი (საქართველოს დაცული ტერიტორიები; 2007). ალგეთის ეროვნული პარკის ტერიტორიაზე ფუნქციონირებს 16 კმ სიგრძის „სამეფო ქედის“ საშუალო სირთულის, საფეხმავლო, ტურისტული მარშრუტი (www.apa.gov.ge), მართალხევის გავლით, დაბა მანგლისიდან სოფ. დიდ ნამტვრისანამდე, რომელიც მიუყვება მდ. ალგეთის ხეობის შერეული ტყით დაფარულ ფერდობებს.

საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვართან მდებარე ვაშლოვანის ეროვნული პარკის ტერიტორიისათვის დამახასიათებელი ეროზიული შტენილები და თიხის კარსტები ჰარმონიულად გადადის ღვიის კორომებში, საკმლის ხის ტყეებში და ღვიან-საკმლისხიან შერეულ არიდულ ტყეებში. საქართველოში არ არსებობს მეორე ადგილი, სადაც ხმელეთის ასეთ მცირე ფართობზე მცენარეული ტიპის ესოდენ სწრაფი ცვლა შეინიშნებოდეს (საქართველოს დაცული ტერიტორიები; 2007). სტეპი და ბუჩქნარები, მთისწინეთის უდაბნოები ციცაბო ხევებით გადადიან ნათელ ტყეებსა და ალაზნის ქალებში და თითოეულ ამ ადგილს თავისი ბინადარი ჰყავს – ფრინველები (მათ შორის ენდემური და გადაშენების გზაზე მყოფი) და შეფარული ცხოვრების წესით მცხოვრები ძუძუმწოვრები და ქვეწარმავლები. ვაშლოვანის დაცული ტერიტორიების ფარგლებში არსებული შვიდი ტურისტული მარშრუტიდან, ერთ-ერთია 7-8 კმ-ის სიგრძის ინტეგრირებული (სამანქანო-საფეხმავლო), საშუალო სირთულის „არწივის ხეობის“ ტურისტული ბილიკი (www.apa.gov.ge); იგი მიემართება ენდემური მცენარეებით შემოსილი კირქვიანი კლდეების გასწვრივ, სადაც სხვადასხვა იშვიათი სახეობის ფრინველზე დაკვირვებაა შესაძლებელი.

მეცნიერმა ვ. დეჟკინმა მოგვცა კვლევა (Дежкин В. В.,... 2000), რომელიც შესაძლებელია გათვალისწინებული იქნეს ანალოგიური ბუნებრივი პირობების მქონე დაცული ტერიტორიებისათვის, როგორცაა: ხავსიან ტყეებზე გამავალ ტურისტულ ბილიკზე დატვირთვამ, მნიშვნელოვანი ზიანის გარეშე, შესაძლებელია გაუძლოს 25 კაცამდე/ჰა-ზე; ფიჭვნარიან ბილიკებზე – 15 ადამიანი/ჰა-ზე; არყისა და შერეული ტყეებისათვის უფრო მაღალია დასაშვები დატვირთვა – 50 ადამიანი/ჰა-ზე; მორენულ დაბლობებზე კი 35 ადამიანი/ჰა-ზე.

მიუხედავად ამისა, ლანდშაფტებზე დასაშვები დატვირთვების განსაზღვრის ზოგადი ნორმების კორექტირების, მათ ინდივიდუალურ თვისებებთან მიმართებაში, ერთიანი მიდგომა არ არსებობს, ვინაიდან ბუნებრივი და ასაკობრივი განვითარების პროცესებში ტყე და სხვა ეკოსისტემები განიცდიან გარკვეულ ცვლილებებს, რომლებიც ხასიათდება მათი შემადგენელი კომპონენტების ბუნებრივი ცვალებადობით.

ჩვენ მიერ გამოიკითხა ალგეთისა და ვაშლოვანის ეროვნული პარკების ვიზიტორთა ცენტრების თანამშრომლები. აღნიშნულ პარკებზე, სეზონურ პერიოდებში, ვიზიტორთა რაოდენობა დღეში დაახლოებით 67-ს შეადგენს. შედეგებმა აჩვენა, რომ ეროვნული პარკების ფაქტობრივი საშუალო მონახულება დაბალია, ვიდრე ამავე ტერიტორიებზე არსებული ტურისტული მარშრუტების ტევადობა, თუმცა, ეს არის საშუალო რიცხვი. პრაქტიკაში ჯერ კიდევ არსებობს გადატვირთვის რისკი, განსაკუთრებით პიკის სეზონებში. ვინაიდან მოცემულ ეროვნულ პარკებში ტურისტების ვიზიტი და ბილიკების გამოყენება დამოკიდებულია სეზონზე, ამინდსა და ბილიკის პირობებზე; ასევე, გასათვალისწინებელია სეზონურობის ფაქტორი, მაგ.: მაისი, ივნისი, ივლისი, აგვისტო სეზონურად აქტიური პერიოდია.

მეცნიერ დეჟკინის კვლევებზე დაყრდნობით (Дежкин В. В.,... 2000), გამოვთვალეთ ალგეთის და ვაშლოვანის დაცული ტერიტორიების შესაბამისი ტურისტული მარშრუტების რეკრეაციული დატვირთულობა. შერეული ტყეების საფარით მოცული, 16 კმ-ის სიგრძის და ორი მეტრი სიგანის „სამეფო ქედის“ ტურისტულ

ბილიკზე შესაძლებელია 160 ვიზიტორის დატვირთვა დღეში, ხოლო ვაშლოვანის, შერეული არიდული ტყეების „არწივის ხეობის“ 4-კილომეტრიანი ტურისტული მარშრუტი დაიტევს 40 ადამიანს დღეში.

დასკვნა

გაეროს მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციის მიერ რეკომენდებული ინდიკატორების კონკრეტული მაჩვენებლის სასურველი დონის განსაზღვრით და შემდეგ მათი სისრულეში მოყვანით, სახელმწიფო შეძლებს მდგრადობის უმაღლესი დონის მიღწევას დანიშნულების ადგილისთვის. აღსანიშნავია, რომ ეს მაჩვენებლები მხოლოდ ეკოლოგიური მიზნისთვის არ განიხილება. არსებობს ისეთი მაჩვენებლები, რომლებიც უზრუნველყოფს ვიზიტორთა და ადგილობრივ მცხოვრებთა კმაყოფილებას ეკონომიკური თვალსაზრისით. ამ მაჩვენებელთა გამოყენება მიმართულია ეკოტურიზმის მდგრადობის მხარდასაჭერად.

გამტარობის ზღვრის გამოთვლა მოგვცემს შესაძლებლობას განვსაზღვროთ რეკრეაციული დატვირთულობის მაჩვენებელი, რაც შესაძლებელს გახდის დაცული ტერიტორიების შესაძლებლობების იდენტიფიცირებას ტურისტების მისაღებად და დადგინდეს იმ ადამიანების რაოდენობა, რომლებიც მინიმალურ ზიანს მიაყენებენ დაცულ ტერიტორიებს.

კვლევის პერსპექტივები

გამტარობის კრიტიკული ზღვარის შემთხვევაში წარმოიქმნება ადგილობრივ მოსახლეობასა და გარემოზე ზემოქმედების უარყოფითი შედეგები, ამიტომ საჭიროა შემუშავდეს მართვის სტრატეგიული მიმართულებები, კერძოდ:

- გამტარობის პოტენციალის გაზრდა;
- ვიზიტორთა თანაბარი გადანაწილება;
- მოგზაურობის შეზღუდვა.

საქართველოში, ამჟამად, არ არსებობს ერთიანი მიდგომა, ტერმინოლოგია, ხარისხობრივი და რაოდენობრივი კრიტერიუმები, რომლებიც შესაძლებელს გახდის განვსაზღვროთ ის ფაქტი, რომ მაქსიმალური დატვირთვა მიღწეულია რეკრეაციულ ზონაში. არ არსებობს ერ-

თიანი მეთოდოლოგიური მიდგომა და ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მექანიზმი, რომელიც დაარეგულირებს დატვირთვას ტურისტულ-გამაჯანსაღებელ ობიექტებზე და დაცულ ტერიტორიებზე (<http://www.apa.gov.ge/ge/>).

სამწუხაროდ, ბუნებაში ტურისტული მარშრუტების შედგენისას, არ არის გათვალისწინებული, ბუნებრივ-ტერიტორიული კომპლექსების სტაბილურობა (რეკრეაციული დატვირთვის გარკვეულ ზღვარი) და ტერიტორიის

რეკრეაციული შესაძლებლობები (მაქსიმალური, დასვენების სახეობების გათვალისწინებით, იმ ადამიანების რაოდენობა, რომლებიც ერთდროულად შეიძლება იყვნენ ტერიტორიაზე ბიოგეოცენოზის დეგრადაციის გამოწვევისა და ფსიქოლოგიური დისკომფორტის გარეშე). რშედგად, ადგილი აქვს ეკოსისტემების დეგრადაციას და მომავალში მათი ტურიზმის ობიექტად გამოყენება შეუძლებელი ხდება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ელიზბარაშვილი ნ., მელაძე გ., მეცხენი ჰ., ხოციანი ა., კოლერი ტ., მთიანი რეგიონების მდგრადი განვითარება, გამომც. „დანი“, თბ., 2018, გვ. 321.
2. საქართველოს დაცული ტერიტორიები, გამომცემლობა „ნიგნის სახელოსნო“, თბ., 2007, გვ. 268.
3. Jafari, J. (1990). The research and scholarship, the basis of tourism education; The journal of tourism studies, 1 (1), 33-41
4. Jafari, J. (2001). The scientification of tourism. In V.L. Smith & M. Brent (Eds.), Hosts and guests revisited: Issues of the 21st century, Elmsford, NY: Cognizant, 28 – 41
5. Дежкин В. В., Бореико В. Е., Данилина Н. Р. и др. Заповедная природа: для нас и потомков. М.: ЛОГАТА, 2000.-176 с
6. Колесникова Н.В. Югте как концептуальная основа развития нового вида туризма (на примере Республики Карелия)// Сервис в России и за рубежом.– 2018.– № 3. – с. 79-89. – doi: 10.24411/1995-042X-2018-1030
7. საქართველოს დაცული ტერიტორიების ეროვნული სააგენტო – <http://www.apa.gov.ge/ge/>
8. Hirsch Hadorn, G.etc.: 2008. Handbook of Transdisciplinary Research. Springer. p.31
9. Georgian Tourism in Figures. Structure and Industry Data. GNTA. 2016. <http://gnta.ge/wp-content/uploads/2016/-06/2015-eng..pdf>. P.25-46
10. The International Ecotourism Society. <https://ecotourism.org/ties-overview/> (5.11.2019)
11. http://www.ungeorgia.ge/geo/sutainable_development_goals#.WXeBhoSGOUk
12. UNWTO and UNEP (2005) Making Tourism More Sustainable – A guide for policy makers: <http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/dtix0592xpa-tourismpolicyen.pdf>